

Ako neka zmija proguta samu sebe (što je retkost), ostaje li iz nje zmijolika praznina?
A postoji li takva sila koja bi nekog čoveka do poslednje mrve mogla naključati njegovom suštinom? Postoji? Ne postoji? Postoji?
Čupavo pitanje!

vatrogasac tot (I)

štvan erkenj

VOJNA POŠTA

»Dragi roditelji i Agika! Juče sam saznao da će naš voljeni komandant, gospodin major Varo, oputovati kući na dvonеделно bolesničko odsustvo zbog uzdrmanog zdravstvenog stanja. Smesta sam pohitao do njega i pokušao da ga nagovorim da umesto bučnog, prašnjavog stanja svoga brata u prestonici koristi gostoprivrštvost mojih dragih roditelja, ali je on odbio ponudu time što ne želi nikoga da optereće svojim narušenim nervnim stanjem. Odista, zbog visokog stepena uznemiravanja od partizana, naš voljeni komandant gospodin major pati od teške nesanice, a preosetljiv mu je i nos. Pojedine mirise ne može da podnese, drugi ga, pak, na primer, miris borovine, smiruju. Srećom, palo mi je na um da stan njegovog brata nije daleko od fabrike za preradu strvina. Ponovo sam pohitao do njega i opisao mu našu kuću u Matrasentani, sunčanu baštu, pogled na pristrandne Babonja, pa onaj fini miris borova koji se širi dolinom, i zamislite! gospodin major je prihvatio poziv! Vreme njegovog polaska, ako popusti uznemiravanje od partizana, može se očekivati početkom sledeće sedmice. Možete zamisliti šta to za mene znači! Kompozicija s onima koji idu na odsustvo kreće iz Kurska, a major mi je već obećao da će ga ja otpratiti na batajnjskim kolima do železničke stanice. Bože, okupaću se!«

PRVO POGLAVLJE

Matrasentana je malena opština u brdima. Nema kanalizaciju. Da bi neko imao klozet s ispiranjem, morao bi u bunar posebno montirati malu pumpu. Međutim, takav klozet je imao jedino profesor Ciprijani, jedini vlasnik vile u opštini. Ostali nisu o tome ni sanjali.

Ni porodica Tot. Porodica Tot, kao i ostali mali ljudi, imala je samo kućerak.

Ispred kuće porodice Tot, na drumu, nalazila se kaca s pumpom, iz nje se širio smrad i izlazila rebrasta cev debljine ruke, protezala se kroz kapiju od letava, pa između dalija, pored kuće, pravo u hlad grmlja šeboja gde je bio sklonjen kućerak.

— Pa da pumpam, ili da ne pumpam? — pita Lajoša Tota vlasnik kace.

— Zavisi da li smrdi ili ne smrti; ja sam, međutim, tako navi-kao na smrad da morate presuditi vi, gospodine doktore — odgovara Tot.

Vlasnik kace duboko udahnu nekoliko puta, držeći sklopljene oči. Potom se oglasi:

— Biću iskren. Smrad vašeg klozeta, gospodine Tot, malko je oštar, ali nije neprijatan.

— Ako se još oseća, onda da pumpamo — reče Tot. — Radi se o životu našeg Đule, dragi gospodine doktore.

Vlasnik kace imao je doktorat prava, ali je čišćenjem kućeraka zaradio dvostruko više nego da je odabrao advokatsku kancelariju. Njuškao je vazduh zamišljena lica.

— Nije lako biti pametan, dragi gospodine komandiru vatrogasaca. Pretpostavimo da ja započnem pumpanje. Šta biva? Masa se pokrene i ja uzalud praznim jamu, samo kvarim, umesto da popravljam situaciju. A opet, dok je masa mirna, suva kora na njenoj površini u velikoj meri sprečava formiranje smrada.

— Pa šta onda da radimo, dragi gospodine doktore?

— S moje tačke gledišta treba od dva zla izabrati manje. Pitanje je u kojoj je meri major osetljiv na smrad. Šta je o tome pisao vaš sin?

— Đula je samo pisao da je osetljiv.

— Pa po čemu mislite da će mu smetati ovaj smrad?

— Jer se jednom neki gost već žalio — reče zabrinuti Tot. — A i nije bio major, tek konduktor spačavih kola.

— Dragi gospodine vatrogasni komandire! — javi se vlasnik kace posle malo premišljanja. — Da budem otvoren. Ovakve moje

stare klijente ne želim da nasamarim, pogotovu ako je ulog ovoliki. Stvar je u tome što posle pumpanja za potpun nestanak smrada —

štvan Erkenj (1912 – 1979), novelista, romansijer i dramski pisac, objavljivao je prva dela i pred rat, ali je sam rat presudni doživljaj života, životno jezgro kojeg će biti svestran i onda kada bude pisao dela s drukčijom tematikom.

A jedinka Ištvana Erkenja nači će se u letu 1942. godine na Donu gde su se uz Nemce našli i njihovi saveznici Talijani, Rumuni, Madari... Hortijeva Madarska uputila je na Istočni front celu Drugu armiju od 250000 ljudi, s dobrim naoružanjem i opremom. Usred zime, januara 1943. sovjetske jedinice su kod Voronježa zbrisale celu madarsku armiju: ni bezglavu povlačenju od 300 kilometara nije moglo da spase ostatak vojske. 64000 Madara je zarobljeno i otposlati u logore zajedno s drugim zarobljenicima. Veoma mali broj je preživeo i izbegao zarobljavanje, čemu je doprinelo i ponapanje Nemaca u kritičnom trenutku, koji su žrtvovali svoje saveznike. Šta znači za jednu zemlju od deset miliona stanovnika kada u kratkom vremenu, u jednom naletu izgubi 250000 ljudi? Ako se za svakog čoveka samo neposrednije vezuje deset drugih ljudi, onih najbližih srodnika i prijatelja, četvrtna stanovnika Madarske je direktno bila pogodenja, vezana za isčekivanja vesti, za tanke nade.

Erkenj je pola godinu bilo na frontu, a potom četiri godine u zarobljeničkom logoru; vratio se u Peštu krajem 1946. godine. Preživljeno je izmenilo i obeležilo pisca za ceo život. Mora je da svedoči ne samo o sebi već i o dubokom nacionalnom ožiljku.

Koliko je taj ožiljak mogao se uveriti i pisac ovih redaka na jednom malenom prijeru koji je slučajno iskršao. Našao se u pešti dvadesetak godina posle katastrofe kod Voronježa, a iako je u globalu znao da katastrofa, i u okupirane Bačke je bilo vojnika na Istočnom frontu, — skupljujući ploče ruskih ženskih horova, našao je na ploču koja je bila neverovatno jeftina i ispravna i dobra pa nije mogao da se načudi, sve dok nije povezao: bio je to hor iz Voronježa. Ni dvadeset godina kasnije ploča nije mogla imati prode!

Pisac Erkenj je već u zarobljeničkom logoru počeo da piše dokumentarni roman o madarskoj ekspediciji na Istočnom frontu, zapravo o pojedinačnim ljudskim sudbinama. Odmah posle povratka u domovinu, 1947. objavio je delo *Svet logora*

Lagerk nepe, pa zatim još jedno *Amig ide jutrotunk* koje se danas već objavljuje zajedno prethodnim i čini celinu. Potom je napisao i dramu *Voronjež*. Delo *Svet logora* i kao dokumentar i kao književno delo nastavlja jednu od tradicija madarske književnosti, poseban žanr koji je nazvan *sociografija* i na čijem početku se načini čuveno delo Đule Lješa *Svet pustara*: uposte nije reč o nauci, već o letećim sticima koja na najbolji mogući način pokušava da otkrije elemente jednog malo poznatog sveta. I naslov Erkenjeve dela upućuje na Lješa.

Jedna pozna beleška I. Erkenja (iz 1973) pokazuje koliko pisac nije ni mogao niti je htio, da se osobidobi ratnog doživljaja.

»Načinjene užroki krivudavog puta mog književnog razvoja bio je drugi svetski rat, najveći sudbinski preokret u mom životu.

Da kažem nekoliko reči o tome, jer taj doživljaj me ne ostavlja na miru, uvek se iznova javlja u meni, uvek u drugom obliku, a čini mi se, sve dok budem imao snage da proslavim, neću moći o njemu da čutim. To i nije čudo. Rat je najkoncentrovaniji život, jer je smrt najprijetnija. Svaki tren je nosio u sebi mogućnost da bude poslednji. Zbog toga je vreme istovremeno bilo i jestivo i skupo. Rat je susret krajnosti. Kukavčić, sebičnost, ostavljanje na cedilu isto je tako prirodna i svakodnevna pojava kao junacko samopozrtovanje, drugarska solidarnost. Ono što smo preživljavali bilo je sam strah i pobeda straha. Sećam se trenutaka koji su istovremeno i naporedo imali groteskno apsurdno značenje i krvavu tragičnu stvarnost. Nije li groteskno da deset – dvadeset odraslih muškaraca stoju na blagoj padini, pod mirnim nebom s paperjastim oblakima, začuve ih, zviždeći zvuk, i odjednom se svi bacaju na zemlju? I ima li šta tragičnije, ima li šta stvarnije, nego da jedan od te dvadesetice, onaj koji je bio prijatelj, dok je samo povukao svoju ruku, leži pored tebe kao bezoblična, krvava masa?

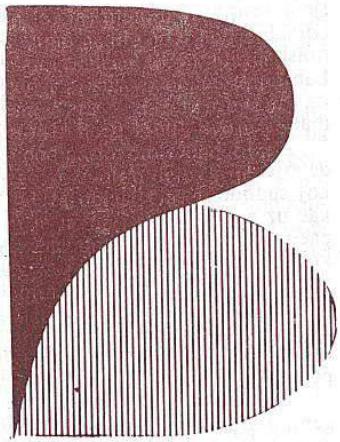
Jedna ovakva uspomena – a koliko je takvih – izbacila je moj život iz njegovog ležišta. Neko vreme sam pokušavao da pišem o starim stvarima na staru način, ali sam posle uvideo: sve moram započeti ispočetku. Imao sam vremena: četiri godine sam bio žitelj različitih zarobljeničkih logora. Imao sam samo jednu želju: nekako predati, nekako saopštiti ono što sam preživeo. I ja sam se zaputio iz pravca stvarnosti.«

Četvrt veka posle Voronježa, dakle, Erkenj je napisao svoje najbolje delo vezano za presudne događaje iz vlastitog života. Ali, sada pisac ne govori direktno o zbijanjima na frontu, već kroz atmosferu melenog grada i njegovog karaktera indirektno govori o nemogućoj situaciji na frontu. Poneka vest s fronta koristi se samo kao dokumentarna pozadina domaćim zbijanjima. Jeza mirnog života pod pritiskom svakodnevnog straha. Roman, ali i drama.

Tako je Erkenj konačno našao sebe kao pisca: sve što će od tada napisati (novele, jednodnevne novele, kratki romani, drame) pod znakom je apsurdne, osobene sažetosti, isčašenosti koja je životna i moguća. O ljudskoj dimenziji ovakvog dela ne treba ni govoriti.

Ali je zanimljivo da je sam Erkenj napisao i dramu prema romanu *Vatrogasac Tot*, i drama Totovi nije samo dramatizacija romana, već novo delo pisca na istu temu. I mada je najpre nastao roman, sasvim je moguća rasprava koje od dva dela je bolje, odnosno koliko pisac jedan delo dopunjava drugim autonomnim delom, drugim književnim rodom. Drama Totovi upravo se igra u beogradskom »Ateljeu 212«, pa su poređenja moguća.

Kod nas je pre Totova igранa u pozorištu i drama istog pisca Mačja igra, koja je najpre nastala kao drama, a pisac je zatim od nje načinio kratak roman. Najzanimljivije je što su oba puta, samo je put bio različitog smera, nastali i dobri romani i dobre drame. I obe drame i oba romana našla su put u svet i odjek u njemu. Moguće je da će svi upravo preko njih otkriti i druga dela Ištvana Erkenja.

ako je uopšte moguće kod ovih klozeta da potpuno iščili smrad – neophodno je da prode minimum četiri – pet nedelja. Ima li toliko vremena do dolaska gosta?

- On stiže prvim vozom koji prevozi vojnike na odsustvo.
- Onda bolje da ne radimo ništa.
- Hvala na ljubaznoj informaciji – reče Tot. – Smem li da vas upitam, koliko vam dugujem?
- Samo pumpanje naplaćujem – reče vlasnik kace. – Moji saveti su besplatni.

Od Matrasentane prema Egeru prvi jutarnji aubotus kreće u 5 i 30. (Ima još dva polaska: 13,20 i 18.) Supruga vatrogasca Tota pošla je u grad ovim podnevnim, i pohitala pravo u bioskop »Apolo«. Predvorje prazno, samo u blagajni sedi čelavi muškarac. Zaceo gospodin Asodi, novi vlasnik.

- Molim vas, da li ste vi gospodin Asodi?
- Jesam. A ko ste vi?
- Ranije, još u doba gospodina Bergera, ja sam ovde bila čistačica.
- Govorite tiše – upozori je novi bioskopdžija, jer se u sali odvijala predstava, a vrata su, zbog velike vrućine, bila poluotvorena.
- Vi ste Tot, ili Mariška?
- Ja sam Tot, ali mi je ime Mariška.
- Izgleda da sam čuo kako se pominju dva imena – šapuće novi bioskopdžija. – Svi vas jako hvale.
- Milo mi je, gospodine Asodi. Dvanaest godina sam radila kod gospodina Bergera. Gospoda je jela košer, a gospodin samo na francuski način; nisam im samo kuvala, nego i spremala.
- I opet biste se vratili na posao? – zainteresova se novi bioskopdžija.

Sadašnja čistačica se, naime, boji mraka. – Sada se primam samo malog i velikog pranja veša, a uz to u goste očekujemo komandanta našeg sina. I upravo zbog toga bih imala jednu molbu, gospodine Asodi. Molim vas, pozajmите nam na dve nedelje vaporizator.

- Šta vam je to? Neka parna mašina?
- Nije. Nekada, za vreme gospodina Bergera, koristili smo ga za osvežavanje bioskopa.
- Nešto za zadimirjanje? – interesuje se novi bioskopdžija.
- Koristi se kao pumpa za bicikl – poče da objašnjava Mariška. – Za one dve nedelje kad bude kod nas gost, pitanje je života da stvorimo miris borovine.
- Pa uzmite – šapuće dobrodošno novi bioskopdžija. – Iako ja neznam da li to imamo.
- Još za vreme gospodina Bergera smo ga držali na zavojitom stepeništu koje vodi u projekcionu kabinu.
- Pogledajte, dušo – reče bioskopdžija. – Samo pripazite, stepenice škripe.

Mariška na vrhovima prstiju pode uz zavojito stepenište. Vaprorizator je visio na istom klinu kao u doba gospodina Bergera.

Glavni izvor prihoda stanovnika Matrasentane beše iznajmljivanje soba. Na žalost, služba agencije »ibus«, pozivajući se na lošu vodu za piće i nedostatak kanalizacije, svrstala je opštini u kategoriju C/2, to jest skoro u poslednjem; zbog toga su ovamo dolazili na letovanje uglavnom sitni službenici bez mnogo novaca i zbrda-zdola penzioneri. Biti domaćin majoru, čak i nezavisno od rata, značilo je užvišen zgoditak.

Trećeg ratnog leta, naime, nije služio vojsku samo učitelj, sin porodice Tot, nego je otprilike 60% porodica imalo ponekoga ko je bio na frontu. Dolazak majora je i u ostalima probudio sujeverna očekivanja, kao da je i samo prisustvo majora značilo neku zaštitu svih vojnika, sinova ove opštine.

Medutim, Agika to nije znala. Tačno nije znala čak ni šta to znači major. Ona je komandira vatrogasaca u Matrasentani smatrala najvišim vojnim činom na svetu. A uz to je bila u onom osetljivom dobu (napunila je šesnaestu), kada se devojke ničega toliko ne plaše koliko toga da će im se neko podsmevati.

– Nemojte se ni ljutiti – rekla je svojoj majci. – To od mene ne možete očekivati.

Stavnovnici opštine često su se međusobno ispmagali u interesu gostiju na letovanju. Mariška je, obnevidela od domaćih poslova, popisala od koga će šta pozajmiti Agiku. (Prekrivač za krevet s kineskim šarama: Kastriner, modlu za puding od popa Tomajija, želatin za pihtije od kuvarice profesora Ciprijanija itd. itd.) Ali da devojka u osetljivim godinama, vukući za sobom smešna kolica, prosaći duž cele opštine zbog tih smešnih drndemolja? To od nje ne može tražiti jedna majka.

Uprravo je o tome bilo reči kada se pojavi Tot.

Pogleda kćer bez i jedne bore na čelu.

– O čemu je reč, kćeri moja? – upita blago.

Agika se zarumeni. Tamo gde bi se njen otac pojario, visoka, ogromnog stasa, pod blistavim vatrogasnim šlemom, sa strpljivim, smirenim pogledom, ovakvi bi problemi postali sitni.

– Ma ništa – reče. – Idem da pomognem mami. Dohvati rudu kolica, pode, bez oklevanja, ali prilično nevoljko. Ali šta se dogada? Već stari Kastriner i njegova žena, kojima je zbrda-zdola preneta majčina molbu, dodoše u grozničavo uzbudjenje.

- A ko je taj gost za koga tražite pokrivač?
- Neki vojnik – reče Agika, i malko uzmače, kao znak da će se od njega držati na odstojanju.
- Kakav vojnik?
- Nekakav major.
- Otkud kod vas major?
- Pa on je Đulin komandant.
- Gospode bože! – zapanji se domaćica koja je imala na sovjetskom frontu ne samo sina, nego i sestrića. – Sve nam natenane ispričaj.

Agika je pošla na put rano prepodne, a dospela je kući tek po podne. U međuvremenu kolica su se napunila pojazmljenim predmetima, a ona sama pak našla se u centru javnog interesovanja i zavisti. Svaki put je iznova morala da priča o krupnom dogadaju. Uzbudjenje je bilo toliko da su je gotovo rastrgli, nutkali je najlepšim zalogajima, gotovo slavili, a rezultat svega bio je da je major, od koga se u početku stvarno užasavala, iz časa u čas postajao sve privlačniji, i sve je više ličio na njenog oca. Isto tako visok, isto statit. Slika i prilika njegovog lepog, taktičnog ponašanja. A kakva smelost! Kakav kavaljer! Čak nema ni novčanika. Nosi po džepovima papirne novčanice zgužvane u loptice; kad treba da plati, samo zakotrlja jednu lopticu. Njegovi vojnici ga obožavaju, a sovjetski pak kad čuju njegovo ime beže u šumu kao bez glave... Junak!

Agika se na kraju toliko zagrejala da nije mogla ući u kuću, samo je kroz baštenku kapiju gurnula kolica. Producila je dalje, sve do okupe druma, do mesta gde nema više kuća i ništa ne zaklanja vidik prema šumovitom vrhu Babonja u predivnoj dolini. Ovde i vetar slobodnije pirka. Agika je svoje zagrejano telo i lepo zao-krugljene grudi prepustila vetrui i opijenim, širom otvorenim očima je šaputala pred se.

– Oficir! Oficir! Oficir! Oficir!

Telegram

»Obaveštavamo vas da je zastavnik Đula Tot (V. p. 8/117) poginuo junačkom smrću u borbi s neprijateljem.«

Crveni krst

Cim je izbio rat, poštar u Matrasentani je dobio poziv. Umesto njega pristala je da raznosi poštu jedna grbava, suluda, mucava spodoba. Svi su ga zvali samo čića – Đuri.

Čića-Đuri je zapravo imao samo problema s osećajem ravnoteže, ali ne tako velikog. Prepodne, kada je raznosi poštu, išao je tačno po zamišljenoj liniji koja deli drum i nije voleo ako bi mu nešto poremetilo ovu simetriju. Predmete koji bi mu se našli na putu šutnuo bi u jarak, ako bi pak neko, nestrpljivo očekujući poštu, stao na drugi, tome bi za kaznu tek sutradan uručio pismo.

Kada bi stigao kod arterskog bunara, nadvio bi se nad njega i tako namestio da mu voda odlaže sliku tačno iz središta bunara. Često su ga grdili, čak i povijali, uvereni da pljuje u bunar. To nije bilo tačno. Čića – Đuri je iz ustiju samo uspuštao finu nit pljuvačke, tananu kao svila, i cim bi mu pošlo za rukom da nit zaljulja zamišljenom osom bunara, smesta bi je skrunuo nazad među usne. Od toga bi se nekako osvežio.

Kad će ko dobiti pismo, i to je zavisilo od osećaja za simetriju čića – Đurike. Na primer, mrzeo je profesora Ciprijanija, neurologa evropskog glasa, čiji je automobil često stajao ispred njegove vile, na ivici druma, u uvredljivo asimetričnom položaju. Ali je veoma voleo porodicu Tot, u prvom redu samog Lajoša Tota.

U njega je odista bio zaljubljen. Odrpenci često u uniformisanim ljudima vide nadljudsku bića, a bogalji – u besprekorno sagradjenima. Ali to još nije sve. Lajoš Tot je uvek držao do sebe. Niko ga nije video pod naherenim šlemom ili da mu iz nekog džepa visi maramiča. U očima čića – Đurike on je bio superlativ ljudske simetrije, jer je u kosu češljao na razdeljak tačno po sredini, to jest kad bi neko oštrom nožem raspolutio Lajoša Tota, onda bi od razdeljka prema dole pala dve potpuno istovetne polutine, što je teško ostvarljivo čak i kod jednog jačeta.

Zahvaljujući toj okolnosti porodica Tot je s fronta dobijala isključivo dobre vesti. Jedno Đulino pismo s fronta (mada je u njemu bilo reči samo o lakov trovanju od kobasicu) čića – Đuri je uništilo iz čiste blagonaklonosti.

Prozor pošte u Matrasentani gledao je na dvorište. Ispod njega, na dohvati ruke, bilo je bure s kišnicom, puno zeleni, pihtijaste vode. Čića – Đuri, pošto bi brižno pregledao dnevnu poštu, bacao je u njega pisma osuđena na uništenje.

Tako je, istog dana, u njega dospela pozivnica sa zlatnim rubom, kojom namesnički par poziva na gardenparti profesora Cipri-

janija i njegovu suprugu, kao i telegram Crvenog krsta sa vešću o smrti Đule Tota. Time ne samo da je profesor dobio čvrgu, nego je i draga porodica Tot poštedena tužne vesti. Ravnoteža sveta je uspostavljena. U podne, kada se čića – Đuri ne ulici susreo s komandrom vatrogasaca, već je iz daleka namigivao, kao znak »gore glavu«, dok je on poštar, dotle dragu porodicu ne može sustići nikakva nevolja. Raspoloženo žmirkanje čak je i Totu palo u oči.

– Čemu se raduješ, čića Đuri? zapitao ga je.

– Ono što jeste, nije dobro, ali biće to još ni ovako! – odgovorio je poštar uz nakazno cerekanje, što je kod njega zamenjivalo smeškanje.

– Drugih novosti nema?

– Inače je sve u redu.

Tot ga je pozvao na čašu vina. Kucnuli su se i popili u zdravlje sina zastavnika.

Matrasentana je zatureno planinsko gnezdo gde tek retko stižu majori. Jednog lepog julkog jutra, međutim, iz autobusa koji je stišao iz Egera, izuzetno su se pojavila dvojica.

Jedan je iskočio dok je autobus još bio u pokretu. Vitak, dobrog nastupa, izgleda zapovedničkog, majorski je se ni zamisliti ne može. Baš su takvimi zamisljali Đulinog komandanta.

Bilo im je neobično što gost nije ni pogledao oko sebe, nego je sigurnim koracima pošao prema bašti bivše Klajnove gospodinice.

– Gospodine majore! – viknu za njim Tot, ali se ovaj i ne osvrnu.

Sustigoše ga tek u bašti. Opkoliše ga, gledaju ga a srca im trepere; a on se neprijateljski obrecnu na njih.

– Zašto me uz nemiravate?

– Poštovani gospodine majore – reče Tot. – Ja sam Tot.

– Ali šta hoćete od mene?

Tot mu uputi oharabrujući pogled, gurnu pred nj svoju kćer.

– Toplo vas pozdravljam, gospodine majore, i želimo da se

dobro osećate u našem skromnom domu – reče Agika s tremom u

glasu i pruži mu buket crvenih ruža.

– Bi ste me pomešali s nekim! – odgovori srdito major. – Ja putujem u letovalište u Matrasentmikloš, i tek sada vidim da ovo nije Matrasentmikloš, nego Matrasentana.

I okreće se nalevo krug. Jurnu u autobus. I ruže poneše sa sobom.

Domaćini su besmisleno zurili za njim, zatim su se uplašeno zgledali, pa pojurili iz baštice.

Naslutili su!

Drugi major, koji je mogao biti samo njihov major, stajao je i čekao na autobuskoj stanici.

Tot je bio malo razočaran. Pa zar i ovako nizak čovek može biti major? A ovaj ne samo što je stasom bio manji od prethodnog majora, nego je bio i otoran. U srozanim čizmama, izbledeloj vojnoj kapi, zabrinuto je stajao naslonjen na ogradu arterskog bunara... Jedino se Agika nije razočarala. Istina, njoj se dopao i onaj major, ovaj ju je, međutim, očarao. Masne fleke na njegovom koporanu bile su joj mrlje od krvi, a zurila je u njega kao da se pretvorio u ratni barjak koji su pocepalu tanad i osmudio barut. Najradnije bi ga poljubila kao relikviju.

Pošte predstavljanja i pozdravljanja Tot je pokušao da se opravda, ali major tome nije pridavao značaj, samo je, odmahivajući ruke sredio malopredražnu zamenu ličnosti, iako je opštepoznato kako su ovе visoke ličnosti uvredljive.

Domaćini su se već bili smirili. A onda je na ovaj susret pao oblak novog nesporazuma, na koji je neku senku bacilo zamenjivanje majora.

Cinjenica je da je major govorio malko prigušenim tonom, kao da su se sva prašina i garež nataložili tokom dugog putovanja po njegovim glasnim žicama. Međutim, to nije opravdanje, jer iako je govorio bezbojno, ipak je bio prilično razumljiv.

A rekao je:

– Ne bih ni poverovao da vam je ovolika kćer!

Ovu učitvu izjavu, međutim, domaći su – sve troje bez izuzetka! – razumeli ovako:

– Baš bih voleo da znam kome to tako zaudara iz usta!

Stajali su zaprepašćeno. A najviše Tot, koji je – kako drugog izbora nije bilo! – smesta zadržao dah.

Da bi se stvari shvatile treba znati koliko su se domaći trudili da okolina njihove kuće ima dobar miris. Oko kućerka u bašti zasadiili su mirisljivi rasad rezede. Po ceo dan su provetralivali, potom su vaporizatorom naduvali svaku budžak mirisom borovine. I polse ovakvih predradnji jedan Lajoš Tot, bivši železničar, sadašnji opštinski vatrogasac, poznat po bistroj pameti i trezvenoj razboritosti, seo je i smiroj svoj uobičajeni doručak, čašicu rakije i tri prženice premazane belim lukom!

Supruga i kći su ga užasnute pogledale, a sledeći njihove pogledi i majoj je bacio pogled na Tota. Kad ovome poče da se crvene lice, da se beže oči, po čelu da izbjegaju graške znoja, učitivo ga zapita:

– Nije vam dobro, dragi Tot?

– Tuguje jadnik – poče da objašnjava Mariška – jer je ju-tros doručkovaо prženice premazane belim lukom.

Major odmeri vatrogasca od glave do pete, zatim reče:

– Vidite. Moj je nervni sistem teško stradao za vreme deve-tomesčene službe na vrontu, u čemu je lavovski deo pripao ratnim smicalicama partizana. Ionako vam to zalud objašnjavam, ali će vam ipak ispričati jedan primer, kako biste bar stekli pojam o situaciјi.

Kao primer ih je ispričao pojedinosti o klanju jedne svinje, kada su ih iznenada napali partizani, oteli im svinju, a umalo da nisu iskasapili celu komandu bataljona.

Majorova priča je bila veoma zanimljiva dve mere žanema, jedino domaćin nije davao znaka o svom interesovanju. To je primetio i major.

– Vas ne interesuje ovo što ja pričam?

Tot ne odgovori, samo još više dobi ljubičastu boju.

– Joj, pa kako da ga ne interesuje! – protestuje Mariška umesto njega.

– Mi jedino čujemo front i front i front – dodade Agika bli-stavši očiju. – Ali šta se tamo zbiva, do sada nismo imali ni pojma.

– Zašto li je tata ovako plav kao šljiva? – zainteresova se gost.

– Jer ne sme da izdahne miris belog luka – kaže Mariška.

– Smesta udahnite vazduh! – obrecnu se major.

Tako i bi. Tot poče pravilno da diše, a oči mu se vratise u duplje.

– Da vam se to nije dogodilo drugi put – reče major negodujući. – Očekujem da ne obraćate pažnju na moje nervno stanje. Ja sam disciplinovan čovek, i znam da vladam sobom... Šta se nalazi iza mene, dragi Tot? – upita iznenada.

– Samo bivša Klajnova gospodinica i parohija.

– Onda je u redu – smiri se gost.

– Izjavio je da nipošto ne želi da bude na teretu nekome i ako primeti da njegovo prisustvo smeta nekome od njih, radije će otputovati... Zamolio ih je da njegovu ličnost smatraju, tako reći, za vasduh, međutim, u međuvremenu se više puta osvrnuo, zatim se opet obrati Totu:

– Vidite li nešto nepravilno iza mojih ledra?

– Ništa naročito, poštovani gospodine majore.

– Pa što onda stalno tamo pogledujete.

– Ja sam isključivo vas gledao, gospodine majore.

– Vidite – reče major. – Već je i to mnogo što se jedan deo sveta uvek nalazi čoveku iza leda. Šta tu nevolju još uvećavati time što neko neprekidno pogleduje u tom smeru?

Nastade tajac. Domaći su stajali smeteno. Nisu baš shvatali šta im zamera major, jedino su videli kako se osvrće i pogleduje, a upravo je bilo vreme ručka, na ulici ni žive duše. Šta mu je? – zabilježio se Mariška. Sve bi učinila da se njen dragi gost najbolje moguće oseća, ta jedna jedina uvredljiva ili zbujuća uspomena kroz nekoliko sedmica, možda bi stajala životu njenog sina... Svest o tome pojačala je njemu brižnost: bila je već spremna da i trun koji padne u majorovo oko ona isplače svojim suzama... Preko toga se nije moglo preći.

– Pripazi malo kuda gledaš, mili moj Lajoš – reče blago.

– Pa kuda to ja gledam? – pišta razdraženo Lajoš.

– Gledaju kuda god vas je volja – reče suzdržljivo major. – Ja nemam ni zahteva, niti ekstra želja.

Ove reči su bile namenjene smirivanju, pa ipak one nisu smirele domaće. Kad nekoj nevolji ne znamo uzrok, teško joj je leka nači. Tot najpre obori pogled, potom ga usmeri ka nebū, zatim je pokušao da nešto izmeni u držanju tela, ali sve je to ispalio kao polu-rešenje. Naime, major ne samo da je trzao glavu, nego se plleo vrteti, tako da mu se sve nalazilo iza leda.

Kad je pamet odraslih doživi krah, ponekada deca spasavaju situaciju. I sada je tako bilo.

– Ja imam predlog! – javi se svojim svežim glasom Agika. – Ako malo nabijete na oči šlem, onda je sasvim svejedno kuda gledate.

– E pa sad! – mrmlja Tot negodujući.

– Promisli malo, mili moj Lajoš – javi se Mariška.

Najupadljiviji deo uniforme opštinskih vatrogasaca beše šlem: na njegovom čelu isticala se ovalna pločica u koju je ugravirano: Opštinski vatrogasac, a ispod nje je oči vatrogasca branio od žiški štit. Prema propisima Opštinskog vatrogasnog udruženja severne Madarske, vertikalna osa tela vatrogasca i vogoravna osa šlema moraju biti pod uglom od 90 stepeni. Naravno. Lajoš Tot nije bio čovek koji će misliti na paragranovako presudnim trenucima; on je strahovao da će biti ismejan, odnosno duboko u srcu je htio da sačuva svoj ugled.

Naime, njega je okružavalо opšte poštovanje u Matrasentani. Dok on nije bio izabran za vatrogasca, okolina mesta su opštini nazivala »vatrištem«. Iako se njegov prethodnih, suvremenih, nervoznih vatrogasac, revnosno spreman na akciju, kavžio po ceo dan, trčkaro, nije ostavljao žitelje na miru. Izvodio je probne uzbune, izdralo

vao zavrnuće naredbe, globio prolaznike ako bace neugašeni pikavac – a rezultat? Požar za požarom.

Lajoš Tot nije tako postupao. Izgleda da se već u nastupu spobnog vatrogasca krije sve ono čime se može preduprediti izbjanje požara. Svaki dan je obilazio opštini u svojoj naočitoj uniformi koja je tako sjajno priličila njegovom krupnom stasu, razgovarao je s prolaznicima, navraćao kod poznanika, pa iako čak i nije izričao nikada aluzije na protivpožarne prekršaje, ipak ako bi negde zadimio neugašen pikavac, troje-četvoro bi pohitalo da ga što pre zgaze. Za vreme njegovog službovanja od četrnaest godina nije se zbio nijedan jedini požar.

Njegov ugled, međutim, nije se ograničavao samo na protivpožarna pitanja. Na svadbama on je sedeo na čelu stola. U zavadama oko nasleda njegova reč je bila presudna, a njemu bi se obratio i onaj koji je imao nameru da presloži peć. A pri smrtnim slučajevima mrtvozornik je pozivan tek kad bi on izrekao mudrost:

– Preminuo je jadnik.

Ni u prezidivanje peći, ni u pravne poslove, ni u salamuru za šunke nije razumevao bolje od drugih. On je uvek govorio ono što bi i drugi rekli, uglavnom samo trenutak ranije. Kako ostali nisu znali da ono što kaže Tot i njima može pasti na um, komandir vatrogasaca je došao na glas u opštini da je mudar čovek. Ono što on učini, to je dobro učinjeno. Ako bi šutnuo kamen, on bi se uvek zau stavio na pravom mestu, na svom konačnom i jedino mogućem mestu, bilo gde da je ono. Ugled je, naime, kao neki pečat; nema nikakve veze s dokumentom o kojem je reč, pa ipak mu pečat daje verodostojnost.

Na njegovom mestu svako bi dva puta promislio da li da se usred bela dana prošeta duž Matresentane jednim prometnim putem sa šlemom nabijenim na oči. On je, međutim, propustio pred preklinjućim Mariškinim pogledom, iz kojega kao da su ga gledale voljene sinovlje oči. Nabio je šlem na čelo.

– No – mrmlajo je. – Evo. Šta još hocete?

– Ništa više – oglasi se Mariška. – Sjajan si ti čovek, mili moj.

– I ne stoji vam loše – dodade Arika. – Tata, čak ste ovako još zgodniji!

– O boljem rešenju se ne može ni sanjati – odao je priznaje major.

Tot je smrknuta lica prihvatio priznanje, a nije se razgalio ni kada su opkolili majora i drumom krenuli kući. A da mu šlem ne bio nabijen na oči, mogao bi reći da su prošli Matrasentanom u pravoj trijumfalnoj povorci. Duž puta su se otvarali prozori, pomerale zavese, mrdale senke. Porodica Sabo je iznela šlogiranog dedu na dvorište, gospoda Gizi (žena na lošem glasu) velikom je brzinom grabilu s konopca za sušenje veša upadljiviju parčad donjem rublju, a u međuvremenu iza zvezes od čaršava, temeljito odmerila majora. Kola bi se zaustavljala, deca prekidala igru i gledali za njima otvorenih ustiju.

Sam major ništa nije primetio od ove radoznalosti. Njega su interesovale pojave sasvim drugačije prirode. Na primer, sumnjičavo je zagledao oluke na kućama. Obrato je pažnju na kanap koji je bio polžen duž puta i gubio se u šipražu pored druma. Oprezno ga je zaobišao i rekao domaćinima:

– Pažnja! Ne sme se nagaziti!

Docnije, kada im je došla u susret grupa skauta, a njihov vođa neočekivano dunuo u pištaljku, major je skočio iza jednog stabla pored puta.

– Kako smeju ovi dečaci da koriste pištaljku? – pitao je besno.

Malo potom, kada su nastavili put, primetio je:

– Zaboravljam da sam kod kuće.

– Kada je stigao, bio je umoran. Ova duga šetnja, i strah, još su ga više iscrpli. Kada su stigli pred kuću, jedva se držao na nogama. Ni pogledom nije udostojio čuvene Mariškine dalije, ni divan pogled koji se pruža sa zastakljene verande, čak nije primetio ni miris borovine koji je ispunjavao celu kuću. Bespomoćno je podnosio da ga domaćin i domaćica razodevaju, oblače u pižamu, polože u postelju. Čim je legao, pao je u dobrok san iz kojega se razbudio tek kad je sunce bilo na smiraju.

Kada su mu se oči već sklopile, još s praga sna je rekao Mariški:

– Draga Mariša, Mariška, ako bi neka starica obučena kao po eventualno htela da zameni med u saću za so, molim vas, streljajte je.

– Sve će biti u redu, poštovani gospodine majore – smirila ga je Mariška.

Na prstima se iskrala na verandu i uzdahnula uz pune oči suza:

– Jadnik!

– Koliko je propatio! – dodala je Agika.

I ona je gutala suze. Samo je Tot ostao mrk, bez saosećanja. Spopalo ga je neko nesigurno osećanje.

(nastaviće se)

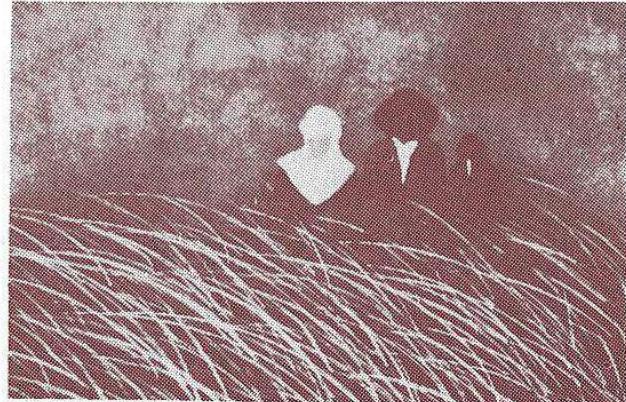
S madarskog:
Sava Babić

vidim unapred: šupljina slova a

boris kulenović

Ovogodišnje muve
su za sada larve
i nimalo veće
od zrna peska.

Vidim unapred:
vidim jednu od njih
kako se u spiralni
spušta na moju tetoviranu ruku.

Muva je mala.
Teško ju je uhvatiti
jer leti brzo i vijugavo
i brzo se potroši.

Ali ova je već starac,
njeno telo, nalik na
oživelu gužvu crnog konca
živi samo jedno leto.

Vidim unapred:
septembar je,
sram te životinje
ja sam krupan i spor.

Neću te ubiti muvo,
nemirnu i nestvarnu, dok
sedиш na mojoj ruci.
Ja sam krupan i spor,
možda malo znojavih led
krupan, spor i dugovečan.

Ne umem da letim,
toplo mi je, osećam se
kao Uspešan Čovek,
u sfumatu popodneva, da.

Purpurni okrajci horizonta
prljaju pleća snega,
a iza
primiče se noć
i šušte joj vrhovi krila.

Uz uzdah brzine,
soko,
spušta se na dignutu ruku.
Uz uzdah svetlosti,
lovac,
osipa se niz vetrar.

Ovo je visoka soba
na čijem belom svodu
titra osmeh Sunca.
Ovo je prostran krevet
preko čijih ivica
prelivaju se ruke.
Ovo je tik-tak
kraj glave,
što kao tegleći konj
spokojno kaska za nijansama tame.
Ovo je čilim boje Severnog mora
po kome se devojčina stopala smeju
dok ulazi u keramičku raskoš
kuptaila, gola.

Ovo je dvoje ljubavnika,
ovo je dvoje ljubavnika.

Na horizontalne i nepokretne
na njih se ruše zvuci
usne harmonike i noći.

Nacrtaču ga pastelnim bojama
na grimiznom pokrovu,
koji vidim

zatvorenih očiju,
dok ležim pod suncem
kao kap ribljeg ulja,
ili utopljenika neutrošena starost.

Danas,
u odelu od benzina i katrana,
On je izmaglica nad trbusima
nauznak pozaspalič čamaca,
On izrasta iz svetlo-zlatnog žiga sudbine
prekrivenog mušicama,
i kao konfete, gradom
razbacuje noćne more.

U ponoć,
što je crno-belim
televizorskim slikama
pripremljena za našu sobu,
sa mesečevog roga
vidim sebe,
gde sklupčan i neroden
plutam u šupljini slova A.

More je sestra moga znoja.

Idem... hodam...
Bagnola je ostala
da na suncu,
sanja san olovne fatamorgane.

Asfalt, palme, rida prašina.

Mitraljezom, koji sam
nosio kao krst
i pokrivao ga hladovinom,
uradio sam
ružičastu prikazu kupačice.

Na njeni mala stopala
sa deset skerletnih noktiju,
poput izmaštanih poza za parenje
lepile su se borove iglice.

Pogledaj ga,
mog mrtvog, plehanog konja.
Stvari postaju leševi
kada zaželiš da se igraš Patetike.

Tragični Heroj stoji,
a kulise se vrte
i ožiljci se lepe
kao noćni leptirovi
na vetrobran auta
što juri nedodirljiv.